

РОЛЬ ТА МІСЦЕ КУЛЬТУРНОЇ ДИПЛОМАТІЇ У СИСТЕМІ ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНИХ ВІДНОСИН

Розглянуто питання про основні засади культурної дипломатії у сучасному світі, її роль і місце в системі зовнішньополітичних відносин. Доведено, що активна культурна політика України є не просто бажаним станом суспільної та міждержавної комунікації, але й неодмінною умовою зростання авторитету нашої країни на світовій політичній арені. Найголовнішим є дотримання принципу толерантності. Показано, що при осмисленні культурної політики в динаміці варто обґрунтувати спільні культурні смисли соціальної діяльності. Тільки так взаємодія, яку не уникнути в глобалізованому світі, буде відбуватися паралельно з процесами культурного зближення на основі взаємної поваги до цінностей іншого. Те, що відбувається в індивідуальній свідомості, має з необхідністю транлюватися у сферу міждержавних стосунків, особисті дружні зв'язки мають стати основою міждержавної політики. Такий підхід має бути комплексним і враховувати взаємовідносини на рівні особи, групи, етносу, держави, планетарного суспільства. Доведено, що колективний і особистісний аспекти культурної політики мають формувати соціокультурний контекст, орієнтований не лише на минуле, але й на сучасність, а ще більше на майбутнє.

Ключові слова: Україна, культурна дипломатія, глобалізація, зовнішньополітичні відносини.

РОЛЬ И МЕСТО КУЛЬТУРНОЙ ДИПЛОМАТИИ В СИСТЕМЕ ВНЕШНЕПОЛИТИЧЕСКИХ ОТНОШЕНИЙ

Рассмотрен вопрос об основных принципах культурной дипломатии в современном мире, ее роль и место в системе внешнеполитических отношений. Доказано, что активная культурная политика Украины является не просто желательным состоянием общественной и межгосударственной коммуникации, но и непременным условием роста авторитета нашей страны на мировой политической арене. Самым главным является соблюдение принципа толерантности. Показано, что при осмыслении культурной политики в динамике следует обосновать общие культурные смыслы социальной деятельности. Только так взаимодействие, которое не избежать в глобальном мире, будет происходить параллельно с процессами культурного сближения на основе взаимного уважения к ценностям другого. То, что происходит в индивидуальном сознании, должно с необходимостью транслироваться в сферу межгосударственных отношений, личные дружеские связи должны стать основой межгосударственной политики. Такой подход должен быть комплексным и учитывать взаимоотношения на уровне индивидуумов, групп, этносов, государств, планетарного общества. Доказано, что коллективный и личностный аспекты культурной политики должны формировать социокультурный контекст, ориентированный не только на прошлое, но и на современность и на будущее.

Ключевые слова: Украина, культурная дипломатия, глобализация, внешнеполитические отношения.

Kostyrya I.

THE ROLE AND PLACE OF CULTURAL DIPLOMACY IN THE SYSTEM OF FOREIGN POLITICAL RELATIONS

The article looks into the basic principles of the modern world cultural diplomacy; it studies its role and place within the system of the foreign policy relations. It is proved that Ukraine's active cultural policy is not only a desirable state of social and interstate communication, but also an indispensable condition for increasing the our country credibility in the world political arena. The most important thing is to follow the tolerance principle. It is shown that when reflecting on cultural policy in its dynamics, it is necessary to justify the common cultural meanings of social activity. Only in this condition such an interaction, unavoidable in a globalized world, will occur in parallel with the processes of cultural convergence on the basis of mutual respect for the values of another. What is happening in the individual consciousness needs to be transmitted into the sphere of interstate relations, with personal friendly relations becoming the basis of intergovernmental politics. Such an approach should be comprehensive and take into account the relationship at the level of person, group, ethnic group, state, planetary society. It is proved that the collective and personal aspects of cultural policy should form a social and cultural context to be oriented not only to the past, but also to the present, and even more for the future.

Key words: Ukraine, cultural diplomacy, globalization, foreign policy relations.

Сучасна Україна знаходиться на одному з найскладніших етапів своєї новітньої історії. Збройна агресія Росії, яка розпочалася у 2014 році і триває вже понад 4 роки, змушує но-новому поглянути на звичні речі, переосмислити їх, озброїтися не лише буквально, але й концептуально, відкинувши хибні ілюзії щодо «братерства». Виклики, перед якими постала Україна, є безпрецедентними і тому звичні теоретичні уявлення про роль і місце культурної дипломатії мають отримати ревізію і реконцептуалізацію.

З огляду на сучасне геополітичне становище України, її травматичний історичний досвід, а також культурні традиції, сучасна культурна дипломатія нашої держави мала б розвиватися більш активно і системно. На жаль, і в практичній площині, і на рівні теоретичного аналізу проблеми культури, культурної дипломатії, культурного миробудівництва та ін. – знаходяться в маргінальному становищі, їм не надається належної уваги в Україні. Хоча роль культури в стратегії м'якої сили (soft power) відома ще з початку 90-х. Зокрема про це детально йдеться у праці американського дослідника Джозефа Найя «Межі лідерства: зміна природи американської могутності» (Nye, 1990).

Маючи значні (порівняно з більшістю країн Європи) природні ресурси, значний потенціал для розвитку власної культури, Україна має значні можливості стати регіональним лідером, а в перспективі – і світовим. Проте політико-економічна нестабільність і збройна агресія проти нашої країни не дозволяє зайняти Україні гідне місце в Європі і світі. Ми виходимо з

гіпотези, що впевнена і послідовна культурна дипломатія є одним із найважливіших аспектів збереження української національної ідентичності і водночас чинником зростання авторитету нашої держави на міжнародній арені.

Метою статті є аналіз ролі та місця культурної дипломатії у системі зовнішньополітичних відносин на прикладі України.

Починаючи з 80-х рр. ХХ ст. у західному дискурсі згадана тема привернула до себе увагу багатьох дослідників з різних країн світу. Багато з висловлених думок є ціннісно нейтральними, зокрема, Е. Гіденса (Гиденс, 2004) та С. Леша (Леш, 2003). Інші вчені помірковано критикують глобалізацію та її вплив, зокрема, У. Бек (Бек, 2001) та З. Бауман (Бауман, 2004). Існує і табір радикальних критиків глобалізації, зокрема, К. Агітон (Агітон, 2004) та І. Валлерстайн (Валлерстайн, 2008). Така палітра думок, позицій, аргументів доводить, що глобалізація є не простим для аналізу феноменом, що потребує комплексного підходу.

У вітчизняному дискурсі тематика глобалізації та її впливу на культурну політику менш представлена. Натомість у зв'язку із збройною агресією Росії у дискурсі почали широко використовувати поняття «гібридна війна». Так, Є. Магда відзначає, що «з'явилися такі поняття, як «hybrid warfare» чи «network centric warfare» – гібридна війна та мережецентрична війна відповідно. Ці терміни мають на меті дати визначення новим явищам та феноменам на полях боїв ХХІ ст. Слід наголосити, що розробка теоретичного підґрунтя (чи осмислення) ще в процесі, принаймні, в Україні» (Магда, 2015).

Одним із ключових аналітичних і дослідницьких центрів, який займається цією проблемою в Україні є Національний інститут стратегічних досліджень. Так, його очільник В. Горбулін ідентифікує проблему «гібридної війни», з якою зіштовхнулася наша держава як постійну: «слід чітко розуміти: навіть якщо воєнні дії не відновляться (не наберуть повномасштабного характеру, як це було в період літа 2014-го – зими 2015-го), навіть якщо російська сторона виконає абсолютно всі пункти Мінських угод і поверне контроль над кордоном України (що нині видається майже неймовірним), – навіть у такому разі гібридна війна не припиниться і трансформуватиметься лише частково» (Горбулін, 2016).

Багато науковців пов'язують поняття гібридної війни та м'якої сили. Так, І. Вертинський у статті «Гібридна війна проти «м'якої сили»: Україна в системі зовнішньополітичних орієнтирів РФ і ЄС» зазначає: «Багато років українська зовнішня політика перебувала у невизначеному стані, що характеризувався збереженням численних традиційних зв'язків з Росією та несистемними кроками на шляху до європейської інтеграції, які в результаті внутрішнього спротиву еліт більше нагадували безпомічний «дрейф», аніж впевнений «поступ на Захід». Українське суспільство протягом тривалого часу було значною мірою розділеним, оскільки одну його частину приваблювала російська модель розвитку, а інша тяжіла до західної – європейської та американської» (Вертинський, 2017: 20).

Як бачимо, від проблем глобалізації та загрози гомогенізації культури, дискурс проблеми культурної політики поступово змістився за останні 10 років (принаймні в Україні) до аналізу впливу гібридної війни та протистояння пропаганді, в тому числі засобами культури (наприклад, участь акторів, музикантів у пропаганді тощо).

Ми виходимо з того, що ефективна культурна політика має спиратися не лише на суто національний, але й на міжетнічний фундамент. Міжкультурний діалог передбачає відкритість до роздумів, здатність немовби поглянути на себе очима інших. На відміну від асиміляції, він визнає, що для уникнення непорозумінь між спільнотами необхідна неупередженість державної влади, яка не буде надавати пріоритет правам та інтересам більшості. Як зазначає С. Терепищій, «сучасні уніфікаційні процеси у своєму фундаменті містять не ідею космополітизму, а цінності ліберального мультикультура-

лізму. А отже, ціллію діалектичного підходу до ідеалу громадянина як «продукту освіти» може стати лише культурно толерантна людина, на противагу її націоналістичній свідомості» (Терепищій, 2016: 228).

На відміну від класичного мультикультуралізму, варто уважніше придивитися до такого принципу, як міжкультурний діалог. У рамках міжкультурного діалогу визнається ключова роль організацій громадянського суспільства, за допомогою яких можливо вирішувати повсякденні проблеми недовступними для держави шляхами. Очевидно, що подібний підхід вимагає принципу заборони будь-якої дискримінації, а також жорсткого нейтралітету в питаннях культури й релігії, в силу того, що створені ЗМІ та буденною свідомістю стереотипи сприйняття людей іншої національності, релігії та кольору шкіри з неминучістю приводять до розпалу конфронтації в суспільстві. З іншого боку, слід визнати, що саме поняття міжкультурного діалогу залишається дуже невизначеним. «Біла книга», прийнята Радою Європи в 2008 р, визначає його як процес, що включає в себе відкритий, ввічливий обмін думками між особами та групами з різним етнічним, культурним, мовним, релігійним минулим і спадщиною, який буде засновано на взаємоповазі. Міжкультурний діалог має на меті розвиток більш глибокого розуміння різного світогляду, а також поширення толерантності й поваги до іншого.

Звичайно, принцип міжкультурного діалогу наразі отримує серйозні виклики у зв'язку із війною на Сході України. Тут варто звернутися до І. Вертинського, який справедливо зазначає: «Російська агресія проти України продемонструвала відразу кілька кризових тенденцій у сучасній світовій системі:

1) базовий принцип непорушності кордонів де-факто допускає винятки, коли йдеться про геополітичні інтереси ядерної держави; жодні суто «документальні» гарантії не можуть розглядатися у якості достатнього інструменту запобігання зовнішній агресії;

2) військова сила на жаль не втратила своєї актуальності в якості інструмента зовнішньої політики, навіть на європейському континенті;

3) сучасні конфлікти стали набагато більш складними з точки зору попередження і реагування, оскільки вони складаються з багатьох компонентів (економічний, інформаційно-пропагандистський,

технологічний, загальновійськовий тощо), кожен з яких завдяки науково-технічним досягненням XXI століття, може бути розвинутий в самодостатню комплексну загрозу міжнародній безпеці; поєднання і застосування кількох вищезгаданих компонентів значно ускладнюють завдання чіткої класифікації та правової кваліфікації дій держави, що здійснює агресію в подібний спосіб, який дістав назву – «гібридна війна»;

4) міжнародне право, розроблене на основі аналізу методів та інструментарію минулих конфліктів є малоефективним, а часом просто безпорадним у випадку необхідності протистояння «гібридним війнам» (Вертинський, 2017: 25).

За таких умов культурна політика має бути гнучкою і системною, адже український соціум не може бути стабільним і не може довго існувати, не розвиваючи почуття приналежності у його членів. Почуття приналежності не може бути етнічним і не може ґрунтуватися на загальних характеристиках, оскільки українське суспільство надзвичайно різноманітне. Відчуття того, що ти є громадянином тієї чи іншої країни, але все одно знаходишся далеко від неї, важко зрозуміти і пояснити, але воно буває настільки сильним, що може завдати серйозної шкоди якості громадянства і почуттю відданості спільноті. Коли представники домінуючої культури ставляться до меншин з неповагою та дискримінацією, меншини свідомо чи несвідомо звикають до негативної самооцінки та браку самоповаги.

Ці принципи частково відображені у чинному законодавстві України. Зокрема, відповідно до частини 2 статті 11 Закону України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики»: «Основними засадами зовнішньої політики є:

- забезпечення національних інтересів і безпеки України шляхом підтримання мирного і взаємовигідного співробітництва з членами міжнародного співтовариства за загально визнаними принципами і нормами міжнародного права;

- забезпечення дипломатичними та іншими засобами і методами, передбаченими міжнародним правом, захисту суверенітету, територіальної цілісності та непорушності державних кордонів України, її політичних, економічних, енергетичних та інших інтересів;

- використання міжнародного потенціалу для утвердження і розвитку України як суверенної, незалежної, демократичної, соціаль-

- ної та правової держави, її сталого економічного розвитку;

- створення сприятливих зовнішньополітичних умов для розвитку української нації, її економічного потенціалу, історичної свідомості, національної гідності українців, а також етнічної, культурної, мовної, релігійної самобутності громадян України усіх національностей;

- утвердження провідного місця України у системі міжнародних відносин, зміцнення міжнародного авторитету держави;

- сприяння міжнародному миру і безпеці у світі, участь у всеосяжному політичному діалозі для підвищення взаємної довіри держав, подолання традиційних і нових загроз безпеці;

- поглиблення співпраці з Організацією Північноатлантичного договору з метою набуття членства у цій організації;

- підтримка зміцнення ролі міжнародного права у міжнародних відносинах, забезпечення дотримання та виконання чинних, вироблення нових принципів і норм міжнародного права;

- запобігання конфліктам у регіонах, що межують з Україною, та врегулювання наявних конфліктів;

- забезпечення захисту прав та інтересів громадян і юридичних осіб України за кордоном;

- створення сприятливих умов для задоволення національно-культурних і мовних потреб українців, які проживають за межами України, підтримання з ними сталих зв'язків;

- забезпечення інтеграції України в європейський політичний, економічний, правовий простір з метою набуття членства в Європейському Союзі;

- підтримка розвитку торговельно-економічного, науково-технічного та інвестиційного співробітництва України з іноземними державами на засадах взаємної вигоди;

- забезпечення з метою повноцінного економічного розвитку, підвищення добробуту народу інтеграції економіки України у світову економічну систему;

- розширення міжнародного співробітництва з метою залучення іноземних інвестицій, новітніх технологій та управлінського досвіду в національну економіку в інтересах її реформування, модернізації та інноваційного розвитку;

- підтримка інтеграції України у світовий інформаційний простір» (Закон України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики», 2010).

Імплементація норм цього закону передбачає комплекс заходів та координацію усіх органів державної влади та громадянського суспільства. Важливим для України у цьому контексті є досвід Європи. Щодо концепції культурної політики мультикультуралізму, що склалася в Західній Європі, то вона вимагала політичного визнання особливої «життєвої моделі» меншин в якості рівноправної моделі більшості приймаючої сторони. Проблема полягала в тому, що пара «більшість-меншість» залишалася на тих самих позиціях, що і в концепції асиміляції, з тією різницею, що меншість підтримувалася в своїй інакшості, а не асимілювалася до більшості. Незважаючи на благі наміри, в реальності мультикультуралізм, підкреслюючи відмінні риси різних спільнот, може призвести до сегрегації, створення національних та/або конфесійних районів, у яких та по відношенню до яких будуть зберігатися ті самі стереотипи та взаємні упередження.

Зрозуміло, що ситуація гібридної війни в Україні та міграційна криза в Західній Європі є різними явищами, тому використовувати зарубіжний досвід культурної політики в умовах конфлікту недоцільно і навіть небезпечно. Сучасний український філософ Є. Бистрицький робить висновок, з яким ми повністю солідарні, а саме: «Сучасні проекти війни вказують нам, що ми входимо у світ, у якому виникає нагальна потреба у філософському розумінні онтологічної різниці, у даному разі ідентичності як умови можливості та ідентичності як однозначного образу Іншого. Без натренованого, зокрема – і особливо - політичного, розуміння того, що інша культура та людина іншої культури є горизонт відкритих можливостей, а не однозначно довічний набір ціннісних характеристик, проект війни переможе. Його зупиняють війною, міжнародними перемовами та фінансово-економічними санкціями. Проте він має бути унеможливлений і на рівні теорії» (Бистрицький, 2105: 74).

Класичний ліберальний режим культурної політики в Європі у чистому вигляді, з одного боку, задає надзвичайно високий стандарт – стандарт абсолютної толерантності, та водночас не передбачає взагалі жодних стандартів, адже частиною політичної системи визнається будь-яке співтовариство або традиція (навіть, «народ Донбасу»). Для України приймати таку модель недалекоглядно, адже, як зазначає О. Артющенко: «в сьогоднішніх умовах гібридної війни українське суспільство як ніколи потребує

пильної уваги до своїх вчинків та своїх дій. На долю українців випало неабияке випробовування: вистояти в гібридній війні, не зламатися морально, відстояти свою правду та свою цілісність» (Артющенко, 2015: 230).

Таким чином, можна стверджувати, що активна культурна політика України є не просто бажаним станом суспільної та міждержавної комунікації, але й неодмінною умовою зростання авторитету нашої країни на світовій політичній арені. Найголовнішим тут є дотримання принципу міжкультурного діалогу. Осмислення культурної політики в динаміці потребує обґрунтування спільних культурних смислів соціальної діяльності. Тільки так взаємодія, яку не уникнути в глобалізованому світі, буде відбуватися паралельно з процесами культурного зближення на основі взаємної поваги до цінностей іншого. Те, що відбуваються в індивідуальній свідомості, має з необхідністю транслюватися у сферу міждержавних стосунків, особисті дружні зв'язки мають стати основою міждержавної політики. Такий підхід має бути комплексним і враховувати взаємовідносини на рівні особи, групи, етносу, держави, планетарного суспільства. Важливі поправки має внести й ситуація гібридної війни в Україні, яка не дозволяє прямо запозичувати європейські принципи в нашу збурену конфліктом державу. Водночас колективний і особистісний аспекти мають формувати соціокультурний контекст, що зорієнтований не лише на минуле, але й на сучасність, а ще більше на майбутнє.

У наступних дослідженнях варто, на нашу думку, більше уваги приділяти концептуалізації не лише теоретичних, але й практичних моделей удосконалення культурної політики, які враховуватимуть як національні, так і міжнаціональні процеси інтеграції та дезінтеграції, будуть брати до уваги історію конкретної країни, її народів та різних соціальних груп.

ЛІТЕРАТУРА

- Nye J. *Bound to Lead: The Changing Nature of American Power*. New York: Basic Books, 1990.
- Гиденс Э. *Ускользающий мир: как глобализация меняет нашу жизнь*. М.: Изд-во «Весь мир», 2004. 120 с.
- Леш С. *Соціологія постмодернізму*. Львів: Кальварія, 2003. 344 с.
- Бек У. *Что такое глобализация? Ошибки глобализма – ответы на глобализацию*. М.: «Прогресс-Традиция», 2001. 303 с.
- Бауман З. *Глобализация. Последствия для человека и общества*. М.: Весь Мир, 2004. 188 с.

Агитон К. *Альтернативный глобализм. Новые мировые движения протеста*. М.: Гилея, 2004. 204 с.

Валлерстайн И. Год 2008: смерть неолиберальной глобализации. *Скепсис*. № 5. 2008. С. 30–41.

Магда Є. М. Гібридна війна: Сутність та структура феномену. *Міжнародні відносини* Серія «Політичні науки». 2015. №. 4. URL: http://journals.iir.kiev.ua/index.php/pol_n/article/download/2489/2220 (дата звернення 07.05.2018).

Горбулін В. Гібридна війна: все тільки починається. *Дзеркало тижня. Україна*. –2016.–25 березня. URL: http://gazeta.dt.ua/internal/gibridna-viyna-vse-tilki-pochinayetsya-_html (дата звернення 07.05.2018).

Вертинський І. Гібридна війна проти «м'якої сили»: Україна в системі зовнішньополітичних

орієнтирів РФ і ЄС. *Вісник Дніпропетровського університету*. Серія: філософія, соціологія, політологія. 2017. Т. 37. №. 3. С. 20-28.

Терепищій С. О. *Сучасні освітні ландшафти*. К.: Фенікс. 2016. 309 с.

Закон України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики». *Відомості Верховної Ради України* (ВВР), 2010, № 40, ст.527. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2411-17> (дата звернення 07.05.2018).

Бистрицький Є. Проект війни: від ідентичності до насильства. *Філософська думка*. 2015. №. 1. С. 61-74.

Артюшенко О. М. Українське суспільство в умовах гібридної війни. *Гілея: науковий вісник*. 2015. №. 102. С. 230-233.

УДК 327.8

Набока А.В.

Харківський національний
університет імені В.Н Каразіна

ДИПЛОМАТІЯ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНОЇ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ

Аналізується поняття та роль дипломатії в контексті сучасної гібридної війни, досліджуються особливості та методи дипломатії в сучасних політичних реаліях; особливу увагу приділено реконструкції міжнародних відносин та формуванню нового світового порядку. Визначені поняття «гібридна війна», «дипломатичний тиск», «міжнародне співробітництво». Проаналізовано сутність та методи дипломатії як мистецтва в різні історичні епохи.

Ключові слова: гібридна війна, дипломатичні відносини, світовий порядок, глобалізація, геополітичне протистояння, глобальна безпека, дипломатичний тиск, суверенітет.

Набока А.В.

ДИПЛОМАТІЯ В КОНТЕКСТЕ СОВРЕМЕННОЙ ГИБРИДНОЙ ВОЙНЫ

Анализируется понятие и роль дипломатии в контексте современной гибридной войны, особенности и методы дипломатии в современных политических реалиях; особое внимание уделено реконструкции международных отношений и формированию нового мирового порядка. Определены понятия «гибридная война», «дипломатическое давление», «международное сотрудничество». Проанализированы сущность и методы дипломатии как искусства в различные исторические эпохи.

Ключевые слова: «гибридная война», дипломатические отношения, мировой порядок, глобализация, геополитическое противостояние, глобальная безопасность, дипломатическое давление, суверенитет.